

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Kulturprogrammet 180hp

KANDIDATUPPSATS

Kön, karaktär och berättare

En feministisk narratologisk undersökning av fyra Augustprisvinnande ungdomsromaner

Mathilda Bosnjak

Kulturstudier (61-90) 15hp

Halmstad 2017-06-02

Abstract

I den här uppsatsen undersöks fyra Augustprisvinnande ungdomsromaner, *Svenne* av Per Nilsson, *Pojkarna* av Jessica Schiefauer, *Mördarens apa* av Jakob Wegelius och *Tio över ett* av Ann-Helén Laestadius. Det som främst undersöks är hur flickorna i romanerna framställs utifrån om det är en manlig eller kvinnlig författare och vem som är berättare i boken. Teorin som används är en feministisk narratologi från Susan Lanser. För att se hur flickorna framställs används två scheman över karaktärsdrag från Maria Nikolajeva och Marika Andrae. Utifrån dessa syns att alla kvinnliga karaktärer både har manliga och kvinnliga, oönskade och ideala karaktärsdrag oavsett om det är en manlig eller kvinnlig författare. Däremot får man en större inblick i flickornas liv om det är en kvinnlig berättare och kvinnlig författare än om det är en manlig författare och manlig berättare. Det är först vid crossvokaliseringen flest mönster bryts, bland annat huruvida i vilken typ av genre de manliga respektive kvinnliga protagonisterna förekommer.

Nyckelord: Feministisk narratologi, Maria Nikolajeva, Augustpriset, Per Nilsson, Jessica Schiefauer, Jakob Wegelius, Ann-Helén Laestadius

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	3
BAKGRUND.....	3
PROBLEM, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	4
MATERIAL	5
TIDIGARE FORSKNING.....	5
POJKBOKEN	6
FLICKBOKEN.....	7
TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	9
GENUS.....	9
FEMINISTISK NARRATOLOGI	10
ANALYSVERKTYG	12
ANALYS	14
SVENNE - PER NILSSON	14
POJKARNA – JESSICA SCHIEFAUER.....	17
MÖRDARENS APA – JAKOB WEGELIUS	20
TIO ÖVER ETT – ANN-HELÉN LAESTADIUS	23
DISKUSSION.....	25
REFERENSLISTA	29

Inledning

I den här uppsatsen ska jag undersöka hur flickor framställs i fyra ungdomsromaner som vunnit Augustpriset. Böckerna som undersöks är *Svenne* av Per Nilsson, *Pojkarna* av Jessica Schiefauer, *Mördarens apa* av Jakob Wegelius och *Tio över ett* av Ann-Helén Laestadius, eller främst kvinnorna i dessa romaner. Jag ska utgå från Susan Lansers feministiska narratologi och två karaktärsdragsscheman från Maria Nikolajeva och Marika Andrae.

Bakgrund

Augustpriset stiftades 1989 av Svenska Förläggareföreningen för att uppmärksamma de bästa nyutkomna svenska böckerna varje år. Priset delas ut till svenska nyutgivna böcker i kategorierna årets svenska skönlitterära bok, årets svenska fackbok och årets svenska barn- och ungdomsbok. Vinnaren utses genom att en jury i vardera kategori väljer ut 6 titlar var, dessa läses sedan av 63 elektorerna, 21 stycken i varje kategori. Elektorerna är utspridda i landet och består av en tredjedel bibliotekarier, en tredjedel bokhandlare och sist en tredjedel litteraturkritiker. Den titel med flest röster vinner priset som består av 100 000 kr och en bronsstatyett designad av Mikael Fare.¹ De senaste åren har det främst varit kvinnliga författare som vunnit priset i kategorin barn- och ungdomslitteratur. Den enda manliga författare som vunnit priset på 2010-talet är Jakob Wegelius, han har dessutom vunnit priset två gånger 2008 och 2014. Även Jessica Schiefauer har vunnit priset två gånger 2011 och 2015.

I *Från fabler till manga del 2* skriver Ann Borglind och Anna Nordenstam om ungdomsromanens uppkomst. Den moderna ungdomsromanen växer fram efter andra världskriget och är nära förknippad med en framväxande ungdomskultur. Ungdomar blir en viktig målgrupp för kommersiella krafter då musik, litteratur och film för unga växer fram.² De skriver även att identitetssökande är ett vanligt tema i ungdomslitteratur. Det är funderingar på vem man är, vem man vill vara och vem man görs till som är de stora frågorna.

¹ <http://www.augustpriset.se/om-augustpriset/om-augustpriset>

² Borglind, Ann & Nordenstam, Anna, *Från fabler till manga. 2, Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på ungdomslitteratur*, Första upplagan, Gleerups utbildning, Malmö, 2016 s 23.

Även könsöverskridning i sitt sökande efter identitet är vanligt.³ Detta märks tydligt i alla de fyra romaner jag ska undersöka.

Maria Österlund skriver i *Förklädda flickor: könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* att flickskildringen länge undersökts medan undersökningar om pojkar är desto ovanligare. Detta beror på att maskulinitetsforskningen inom barnlitteraturen fortfarande är i startgropen.⁴ En av de få som har skrivit om pojkskildring i barnlitteratur är Magnus Öhrn. Han har i artikeln ”Medelklassens buspojkar: en maskulinitetsstudie i Erik Pallins Pojkarna på Klasro” studerat ett verk ur pojkboksgenren med genuskonstruktion som utgångspunkt. Han har även skrivit artikeln ”Jäntor, systrar och några skeva pojkar: om flickan i den svenska pojkboken” där han just undersöker flickrollerna i den svenska pojkboken. Och konstaterar att flickan förekommer i fyra olika skepnader i pojkboken: som syster, kompis, den tillbedda och indirekt via flickaktiga egenskaper som tillskrivs pojkarna.⁵

Problem, syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur flickor framställs i fyra ungdomsromaner, om det förändras beroende på om det är en manlig eller kvinnlig författare och beroende på om det är en kvinnlig eller manlig berättare i boken.

Frågeställningarna jag ska utgå från är:

- Hur framställs flickor i fyra Augustprisvinnarens romaner i kategorin barn- och ungdomslitteratur?
- Hur framställs flickorna beroende på om det är en manlig eller en kvinnlig författare?
- Hur framställs flickorna beroende på vem som är berättare?

³ ibid, s 41

⁴ Österlund, Maria, *Förklädda flickor: könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*, Åbo Akademi, Diss. Åbo: Åbo akademi, 2006, Åbo, 2005 s 23.

⁵ Öhrn, Magnus, ”Jäntor, systrar och några skeva pojkar: om flickan i den svenska pojkboken”, *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen.*, S.42–64, 2013 s 43.

Material

Materialiet jag ska använda mig av utgörs av fyra av de senaste årens vinnare av Augustpriset i barn- och ungdomslitteratur. De jag har valt är:

- *Svenne* - Per Nilsson 2006
- *Pojkarna* - Jessica Schiefauer 2011
- *Mördarens apa* - Jakob Wegelius 2014
- *Tio över ett* - Ann-Helén Laestadius 2016

Dessa har jag valt då de alla är jag-berättare, anledningen till att jag valde böcker med en jag-berättare beror på att jag ville ha med Jakob Wegelius *Mördarens apa*, då han är en av få manliga författare som vunnit Augustpriset de senaste åren och att han dessutom har vunnit priset två gånger. För att lättare kunna jämföra manliga och kvinnliga författares sätt att framställa flickor har jag fått gå tillbaka till 2006 för att det är så pass få manliga författare som vunnit priset de senaste åren, och de manliga författare som vunnit har skrivit böcker riktade till en yngre målgrupp.

Tidigare forskning

Under de senaste decennierna har barnboksforskningen vuxit och är i dag ett relativt etablerat forskningsområde i Sverige. Forskningen inom barn- och ungdomslitteratur etablerades på 1970-talet, men det var under 1990-talet som forskning om flickboken kom igång. Då fick man ett nytt intresse för flickors förutsättningar som något skilt från pojkarnas och inom litteraturvetenskapen kom flera studier av just flickböcker.⁶

Marika Andrae har i *Rött eller grönt?* undersökt B. Wahlströms ungdomsböcker mellan 1914–1944 där böcker för flickor har röda ryggar medan böcker för pojkar har gröna. Hon ifrågasätter vad det beror på och vad det betyder:

[...] Kanske frågar vi oss om det innebär att pojkar och flickor vill läsa om olika saker. Eller också konstaterar vi att det inte spelar någon roll om boken har en viss färg eller

⁶ Theander, Birgitta, *Älskad och förnekad: flickboken i Sverige 1945–65*, Makadam, Diss. Lund: Lunds universitet, 2006, Göteborg, 2006 s 11.

en viss etikett. [...] Och vad signalerar färgerna? Rött som i stopp för flickor och grönt som i gå för pojkar?⁷

Andrae skriver om både pojkboken och flickboken. Flickboken växer fram under 1850- och 1860-talen för att borgerskapets flickor behövde lämplig litteratur mellan skolan och äktenskapet. Nu räckte inte längre de stela uppfostringsböckerna utan ersattes av familjeskildringar med drömmande och sprudlande flickor eller olyckliga flickor i puberteten.⁸ Hon skriver också om ”den nya kvinnan” som är lockande, farlig, yttlig och sexuell och vidare en uppkäftig och charmig bråkstake, men hon underordnar sig alltid mannen i slutet.⁹ Om pojkboken skriver Andrae att det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets pojkbok till största del handlar om äventyr och resor, och ifrågasätter om detta hör ihop med manlighet. Ofta har äventyrsberättelser samma struktur som traditionella folksagor. En ung hjälte ger sig ut i världen, utför en hjältehandling och återvänder hem i triumf. Hon lyfter också fram Thomas Johansson som enligt den klassiska psykoanalysen menar att pojken har en inre kamp mot modern och därför vänder sig ifrån det kvinnliga till en manlig gemenskap.¹⁰

Pojkboken

Magnus Öhrn har i antologin *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen* skrivit artikeln ”Jäntor, systrar och några skeva pojkar om flickan i den svenska pojkboken”. Där undersöker han hur flickor gestaltas i den svenska pojkboken. Han konstaterar som jag nämnde i bakgrunden att flickan förekommer i fyra olika skepnader i pojkboken: som syster, kompis, den tillbedda och indirekt via flickaktiga egenskaper som tillskrivs pojkarna.¹¹ Men allra vanligast är att flickor helt uteblir eller har en marginell roll, vilket kan återkopplas till Johansson och psykoanalysen. Ett vanligt sätt att marginalisera flickorna är att beskriva dem som ett opersonligt kollektiv. Flickorna duger även i brist på pojkkompisar att leka med, då systemen kan komma in som substitut.¹² Öhrns slutsats är att flickornas roll i den svenska

⁷ Andrae, Marika, *Rött eller grönt?: flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944*, B. Wahlström, Diss. Uppsala : Univ., 2001, Stockholm, 2001 s 13.

⁸ *ibid*, s 47.

⁹ *ibid*, s 50.

¹⁰ *ibid*, s 155.

¹¹ Öhrn, 2013, s 43.

¹² *ibid*, s 46.

pojkboken är undanskymd, men de flickor som får komma fram har liknande egenskaper som pojkarna samt att flickiga egenskaper hos pojkarna är till för att nedvärdera.¹³

Öhrn har också skrivit artikeln ”Medelklassens buspojkar: en maskulinitets studie i Erik Pallins Pojkarna på Klasro” i tidskriften *Barnboken* volym 34 från 2011. Där han bland annat definierar vad som menas med pojkbok:

Jag utgår således från den genre definition som Birger Hedén anmäler i artikeln ”Vad är en pojkbok?”, närmare bestämt hans punkt 1 och 2: ”1) Ordet pojkbok eller likartade uttryck som ’för pojkar’, ’för gossar’, ’pojkläsning’ anges i boktiteln, på omslaget, på titelsidan, i baksidestexten, i annons eller annat jämförbart sammanhang. 2) Boken kan ingå i en serie, kallad t ex Pojkars läsning eller dylikt.¹⁴

En pojkbok är således en bok som ingår i en serie och ett uttryck för pojkbok måste finnas med någonstans i/på boken.

Flickboken

Maria Nilson har också i antologin *Flicktion perspektiv på flickan i fiktionen* skrivit artikeln ”Att flicka sig, hur flickor gör genus i chick lit och teen noir”. Här lyfter hon fram begreppet ”att flicka sig” som hon myntat för att komma åt flickskildringen. Hon fokuserar särskilt på några aspekter av att flicka sig: behovet att skilja sig från en tidigare generations ”felaktiga” feminitet, den ”obligatoriska” heteronormativiteten och den starka föreställningen om en respekterad feminitet. Det handlar inte bara om att flicka sig utan även att göra det på rätt sätt. Till exempel kan maktlösa flickor få starkare positioner genom att flicka sig på rätt sätt, vilket ofta innebär att flicka sig på ett annat sätt än den tidigare generationen.¹⁵ Maria Österlund skriver också om flickskildringar i *Förklädda flickor: könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* hon skriver bland annat om hur det är att vara flicka genom tiderna i den litterära gestaltningen. Flickan har framställts som en skavande, trång och förminskande

¹³ Ibid, s 63.

¹⁴ Öhrn, Magnus, 'Medelklassens buspojkar: en maskulinitetsstudie i Erik Pallins 'Pojkarna på Klasro'', *Barnboken.*, 2011(34):1, s.127–139, 2011. s 130.

¹⁵ Nilson, Maria, ”Att flicka sig: hur flickor gör genus i chick lit och teen noir”, *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen.*, S. 191–207, 2013 s 193.

belägenhet, och för att undkomma de förväntningar som finns kring flickrollen är förklädnad en vanlig reaktion.¹⁶ När en författare låter en flicka dölja sitt flicksubjekt genom att anta ett pojksubjekt, skapas en dynamisk dubbelkaraktär som innefattar beteenden och egenskaper som traditionellt tillskrivs de båda könen.¹⁷

Om Jessica Schiefauers roman *Pojkarna* finns det också en del forskning. Rebecka Fokin har undersökt *Pojkarna* i artikeln En människa är det. I *Pojkarna* sker en metamorfos där tre flickor förvandlas till pojkar på nätterna. Fokin är intresserad av hur *Pojkarna* iscensätter och omformulerar flickskap, vad som är möjligt, acceptabelt och verkligt. Vad kön är och kan vara.¹⁸ Hon definierar begreppet flicka genom Anna-Karin Fridh och Eva Söderberg och säger att en flicka är en människa som framträder i skärningspunkten mellan ålder och kön, mellan generation och genus. Och flickskapet konstrueras i en ständig växelverkan med faktorer som ålder, etnicitet, kön, sexualitet och klass.¹⁹ Metamorfosen fungerar här som ett motiv för att ifrågasätta idén om könet och en enhetlig identitet.²⁰ I ungdomslitteratur är det också ofta synonymt med ett sökande efter sig själv. I *Pojkarna* innebär den att de kan utveckla sidor av sig självt som de annars inte hade kunnat.

Även Lena Kåreland har skrivit om *Pojkarna* men då främst ur ett våldsperspektiv, hur våld förhåller sig till kön, som hon menar att Fokin inte går in på. Kåreland skriver att Schiefauers roman är en uppvisning av såväl könsförvirring som skapandet av en ny identitet, där det främst är Kim som värjer sig från den kommande kvinnorollen.²¹ Det är i pojkförklädnaden som Kim blir våldsutövare, men Kåreland menar att mycket i skildringen visar på att det är en flickas våld. Kim är för det mesta fullt medveten om sin förklädnad till pojke, pojkgestalten är trots allt ett skal, något yttre.²²

¹⁶ Österlund, 2005/2006, s 1.

¹⁷ Ibid, s 2.

¹⁸ Fokin, Rebecka, "En människa är det" [Elektronisk resurs]: flickskap i Jessica Schiefauers *Pojkarna*, *Barnboken (Online)*, 2015(38), 2015 s 2.

¹⁹ Ibid, s 4.

²⁰ Ibid, s 6.

²¹ Kåreland, Lena. Våld, kriminalitet och ifrågasatt flickskap i svensk ungdomslitteratur. I *Samtida svensk ungdomslitteratur: analyser*, Åsa Warnqvist (red.), 199–215. Studentlitteratur, Lund, 2017 s 211.

²² Ibid, s 211.

Teoretisk utgångspunkt

Här kommer jag presentera de teoretiska utgångspunkterna jag ska använda för att analysera karaktärerna i romanerna.

Genus

Yvonne Hirdman introducerar begreppet genus i Sverige och i *Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning* skriver hon om genussystemet. Genussystemet är en dynamisk struktur där processer, fenomen och föreställningar ger upphov till mönstereffekter och regelbundenhet, vilket även ger en förutsättning för andra sociala ordningar.²³ Man kan enkelt förstå att dessa genussystem är meningsskapande då man rör sig i världen efter platser, sysslor och sorter, vilket i sin tur leder till maktskapande och som Simone de Beauvoir uttryckte det “man kan inte vara en A utan att förtrycka en B”²⁴

I samma text presenteras hennes teori om ett genuskontrakt. I varje samhälle, och i varje tid, finns ett kontrakt mellan könen. De finns på olika nivåer och skapas av den som definierar den andra. Kontrakten finns på tre olika nivåer. Mellan enskilda män och kvinnor, mellan män och kvinnor på ett socialt plan och mellan “mannen och “kvinnan”. På de tre olika nivåerna har kontrakten olika betydelser, men kontrakten består av konkreta föreställningar om hur män och kvinnor ska vara mot varandra i olika situationer. Till exempel i kärleken, språket, arbetet och i gestalten. Alltså vem som förför vem, vilka ord de använder, vilka redskap som tillhör vem och vilka kläder de använder.²⁵

Maria Nilson skriver om genus i *Från Gossip Girl till Harry Potter*, hon beskriver genus på ett övergripande sätt och skriver att i början när begreppet genus myntades användes både genus och kön, kön om det biologiska och genus om den socialt konstruerade. Idag används antingen genus eller kön men innefattar både och. Att man använde båda har att göra med att fokus låg på det socialt konstruerade och den biologiska kroppen sågs som en bas som det socialt konstruerade byggdes på. En manlig kropp blev därför basen för maskulinitet och den

²³ Hirdman, Yvonne. Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning. I *Litteratursociologi: texter om litteratur och samhälle*, Johan Svedjedal (red.), 455–474. 2., [förändrade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012, s 458.

²⁴ Ibid, s 461.

²⁵ Ibid, s 462–463.

kvinnliga kroppen för feminitet. Idag handlar det istället om en förståelse om att den biologiska kroppen även den är präglad av våra föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt.²⁶ Nilson tror även att vi fortfarande har ett behov av att könsbestämma personer. Om vi inte vet om det är en man eller en kvinna vi har framför oss, blir vi nervösa. Det handlar om att synliggöra normen, om normen bryts så syns den och det gör oss obekväma.²⁷ Hon citerar också mansforskaren R.W Connell som har ringat in begreppet genus på ett bra sätt:

Varje gång vi talar om "en kvinna" eller "en man" hänvisar vi till ett jättelikt system av tolkningar, förutsättningar, undertoner och anspelningar som har ackumulerats under hela vår kulturs historia. "Innebörderna" av dessa ord är enormt mycket större än de biologiska kategorierna hane och hona.²⁸

Feministisk narratologi

Jag utgår från en feministisk teoribakgrund och då främst feministisk narratologi från Susan Lanser. Det är en hybrid mellan feministisk litteraturteori och narratologi där det intressanta är huruvida författarens berättarstrategi är beroende på genus och författarens, berättarens och karaktärens biologiska kön och hur detta märks av i texten. Detta skriver Nikolajeva om i artikeln "Crossvokalisering och subjektivitet: den performativa rösten i litteraturen" som publicerades i *Tidskrift för litteraturvetenskap* volym 33 år 2003.

Nikolajeva lyfter fram olika aspekter som går att jämföra i maskulint och feminint skrivande, till exempel att det är mer maskulint med yttre fokalisering och därmed feminint med inre fokalisering, samt hur olika genrer är mer maskulina än feminina beroende på vad de innehåller.²⁹ Även handlingsförloppet i berättelserna är maskulint eller feminint beroende på hur strukturerat det är, om det är inåtvänt och fokuserar på yttre eller inre händelser. Enda aspekten där det dock inte verkar stämma är när det gäller persongestaltningen. Enligt konventionerna är det maskulina en yttre framställning såsom beskrivningar, berättarens

²⁶ Nilson, Maria, *Från Gossip Girl till Harry Potter: genusperspektiv på ungdomslitteratur*, BTJ förlag, Lund, 2010 s.12

²⁷ ibid, s 13.

²⁸ Ibid, s 14.

²⁹ Nikolajeva, Maria, "Crossvokalisering och subjektivitet: den performativa rösten i litteraturen", *Tidskrift för litteraturvetenskap* (1988)., 2003(32):1/2, s. 53–77, 2003 s 60. A

kommentarer, direkta tal och liknande, medan det feminina är en inre framställning. Dock används ofta yttre beskrivning av kvinnliga författare då det blir en narrativ paus som bromsar handlingsförloppet.³⁰

När hon sammanfattar resultatet märks det att genusmönstret stämmer i de allra flesta aspekter som vi ser ovan, men inte i alla. Det är när det kommer till crossvokalisering det blir tydliga avvikelser. Crossvokalisering innebär att en manlig författare använder en kvinnlig berättare och tvärtom.³¹ Hon avslutar med att föreslå begreppet performativ röst som då syftar på att berättarinstansens femininitet eller maskulinitet är en textuell konstruktion och inte en följd av berättarens/karaktärens biologiska kön.³² I texten ”Auktoritära män och otillförlitliga kvinnor” utvecklar hon detta med ett exempel från de texter hon undersökt och skriver att berättarrösten i *The True Confessions of Charlotte Doyle* uppträder på ett maskulint sätt, trots att den fiktiva personen som formellt för talan är kvinnlig.³³ Hon beskriver också den performativa rösten med ”en röst som betar sig på ett maskulint eller feminint sätt, oavsett berättarpersonens biologiska kön.”³⁴

Texten ”Auktoritära män och otillförlitliga kvinnor” är en bearbetad version av ”Crossvokalisering och subjektivitet: den performativa rösten i litteraturen” där hon skrivit mer om sina resultat från den första artikeln. Här skriver Nikolajeva bland annat om konventioner för litterära texter och menar att manliga protagonister främst förekommer i handlingsorienterade genrer så som hjältesaga, äventyr, deckare, krigsroman osv, medan kvinnliga protagonister istället förekommer i person- och relationsorienterade genrer så som familjeroman eller kärleksroman.³⁵ Hon utvecklar också sitt resonemang om handlingsförloppet och skriver:

Vidare är maskulina handlingsförlopp moraliska, i betydelsen att de leder huvudpersonen från ofullkomlighet mot förbättring; feminina handlingsförlopp är romantiska, utvecklas från begär mot uppfyllelse. Maskulina berättelser fokuserar på

³⁰ Ibid, s 71.

³¹ Ibid, s 54.

³² Ibid, s 75.

³³ Nikolajeva, Maria, 'Auktoritära män och otillförlitliga kvinnor: genus och berättande', *Berättaren: en gäckande röst i texten.*, S. 179–205, 2003 s 184. B

³⁴ Ibid, s 186.

³⁵ Ibid, s 181.

yttre händelser och hjältedåd, medan feminina berättelser handlar om relationer och upplevelser.³⁶

Detta är en utveckling av vad hon skrev i ”Crossvokalisering och subjektivitet: den performativa rösten i litteraturen”, där hon bara konstaterade att ett maskulint handlingsförlopp är linjärt medan ett feminint handlingsförlopp då är cirkulärt.³⁷ Hon utvecklar också resonemanget kring persongestaltningen:

Maskulin persongestaltning bekräftar etablerade genusstereotyper, medan feminin persongestaltning ifrågasätter dem. Detta innebär i sin tur att om manliga och kvinnliga gestalter förblir oförändrade eller utvecklas mot tydligare stereotyper borde sådan persongestaltning uppfattas som maskulin. Det är viktigt, eftersom litterära personer, inte minst kvinnliga, kan porträtteras som till att börja med avvikande från stereotyper, men under berättelsens förlopp tvingas in i mer etablerade genusnormer.³⁸

Detta är hon även inne på i *Barnbokens byggklossar*, där hon ställer upp ett schema för manliga respektive kvinnliga karaktärsdrag, vilket återkommer nedan.

Analysverktyg

För att kunna analysera karaktärerna i verken ska jag använda mig av ett analysverktyg som presenteras i Maria Nikolajevas *Barnbokens byggklossar*. Det handlar om hur litterära karaktärer har typiskt kvinnliga eller manliga drag, hon har ställt upp ett schema där hon listar motsatsegenskaper som är typiska för kvinnor respektive män. Män ska till exempel vara aggressiva, känslökalla och självständiga, vilket då innebär att kvinnor ska vara lydiga, emotionella och beroende.³⁹

³⁶ Ibid, s 182.

³⁷ Nikolajeva, 2003, s 62. A

³⁸ Nikolajeva, 2003, s 182. B

³⁹ Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, 2., [rev. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2004 s 129.

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
starka	vackra
våldsamma	aggressionshämmande
känslökalla, hårda	emotionella, milda
aggressiva	lydig
tävlande	självuppoftande
rovgiriga	omtänksamma/ omsorgsfulla
skyddande	sårbara
självständiga	beroende
aktiva	passiva
analyserande	syntetiserade
Tänker kvantitativt	tänker kvalitativt
rationella	intuitiva

Däremot menar Nikolajeva inte att det betyder att alla karaktärer följer detta, men att det underlättar när vi ska bedöma hur de skildras. Hon skriver också att det är vanligt att karaktärerna återigen hamnar i beteendenormen om det bara är några få av dragen som bryts.⁴⁰ I ”Auktoritära män och otillförlitliga kvinnor” skriver hon att detta är grova generaliseringar men att de är nödvändiga som utgångspunkt i närläsningar av litterära texter.⁴¹ Hon har även med detta schema i artikeln ”Crossvokalisering och subjektivitet: den performativa rösten i litteraturen” där hon menar att det är dessa egenskaper som behövs för att föra ett resonemang, även om schemat såklart går att göra längre och mer nyanserat.⁴² Hon menar också att det borde vara klart att huvudpersonens biologiska kön inte har något att göra med den maskulina eller feminina persongestaltningen, att vi måste skilja på hur de framställs i förhållande till genus och vilka konstnärliga medel i persongestaltningen som ses som maskulina eller feminina.⁴³

Även Marika Andrae har ett schema, men som istället visar flickprotagonistens önskade respektive ideala karaktärsdrag. Här är det till exempel önskat att vara ful, sur och okamratlig medan det ideala är att vara vacker, god och hygglig. Andraes schema lyfter Maria

⁴⁰ Ibid, s 130.

⁴¹ Nikolajeva, 2003, s 182. B

⁴² Nikolajeva, 2003, s 67. A

⁴³ Ibid, s 67.

Österlund fram i *Förklädda flickor: könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*.⁴⁴

Oönskade karaktärsdrag	Ideala karaktärsdrag
Vara trotsig, snarstucken, egensinnig, överlägsen, självrådig	Ha fördragsamhet, vara anspråkslös, trogen; foga sig, kunna försaka, underkasta sig.
Vara vidskeplig	Vara förnuftig, förständig, rejäl, redig, klok
Vara impulsiv, pratsam, nervös, obalanserad, obehärskad, oresonlig, uppseendeväckande	Vara lugn, behärskad; kunna tänka före en handling
Vara ful	Vara vacker, frisk, sund
Vara tillgjord, fåfäng, stolt	Vara naturlig, enkel, okonstlad
Vara sur, egoistisk	Vara god, älskvärd, omtyckt, rar, vänlig, kunna ”övervinna sig själv”; ha plikt känsla
Vara förtryckt, tafatt, långsam, lat	Vara nitisk, duktig, hjälpsam, ha kämparvilja, handlingskraft
Vara okamratlig	Vara kamratlig, hygglig, bussig
Vara oordentlig, slösaktig, slarvig	Vara ordentlig, prydlig
Vara förslagen, intrigant, lögnaktig	Vara renhårig, ärlig, pålitlig

Analys

I analysdelen kommer jag främst att använda mig av de två scheman här ovan för att se om flickkaraktärerna i boken passar in, dels i mallen, dels i den tidigare forskningen.

Svenne - Per Nilsson

Svenne vann Augustpriset 2006 och handlar om Fredrik Svensson, som kallas Svenne. Efter en resa till Stockholm där han blir knivhuggen, och en artikel i tidningen blir han uppsökt av Nils Dackeman som vill anställa Svenne. Utan att riktigt veta vad arbetet går ut på tackar han ja och beger sig till Malmö. Dackeman vill starta ett politiskt parti, Rättvist Sverige, och

⁴⁴ Österlund, 2005/2006 s 81–82.

Svenne ska vara partisekreterare. Rättvist Sverige vänder upp och ner på Sverige och det blir uppror där folk dödas.

Jag-berättaren är Svenne, som efter att ha behövt fly till en sommarstuga i södra Sverige, berättar sin historia om allt som hänt från det att Nils Dackeman besökte honom första gången fram till att han hamnat i stugan där han nu sitter. Berättelsen är skriven till ett du, kanske tänker sig läsaren att Svenne vänder sig till läsaren, men sent i boken kommer det fram att detta du är en tjej som kommer hem till honom för att ställa honom mot väggen och få honom att förstå vad han och partiet har ställt till med. Tjejen kommer till Svenne en kall dag.

– Det är en tjej här, sa Sonny.

Det var då jag upptäckte dig. Du stod där bredvid Conny, precis utanför gallergrinden, bakom poliskedjan, och han nickade mot dig och jag såg en smal och blek tjej som såg helt genomfrusen ut, hon hade en tunn jacka och sjal över håret och hon höll armarna hårt om sin egen kropp som om hon försökte krama sig själv varm. Hennes små händer var kritvita med tunna blå ådror. Alldeles stilla stod hon där och stirrade på mig, mycket allvarlig.⁴⁵

Hon, man får aldrig veta vad hon heter, framställs här som väldigt liten och svag, och enligt Nikolajevas och Andraes schema betraktas hon som sårbar, lugn och naturlig. Men när hon sedan kommer in och får diskutera med Svenne kommer istället manliga egenskaper fram. I sina argument om varför han gör fel är hon både skyddande och aggressiv enligt Nikolajevas och Andraes scheman.

Som Öhrn skriver är det vanligt att flickor förekommer i kollektiv i pojkböcker, vilket de även gör i *Svenne*. När Svenne återkommer till sin by på landet efter att ha varit partisekreterare i några månader hyllas han av byinvånarna. Till exempel när han ska ta bussen hem och går på skolbussen: "Två bleka punkttjejer som jag inte kände igen vände sig bort och tittade ut genom fönstret som om det hände nåt mycket intressantare där ute."⁴⁶ De framställs här som ett opersonligt kollektiv i och med att Svenne inte känner igen dem sedan tidigare samt att de paras ihop genom deras klädstil. Det märks även tidigare i boken när han berättar om

⁴⁵ Nilsson, Per, *Svenne: en (o)möjlig berättelse*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 2006 s 198.

⁴⁶ *Ibid*, s 107.

Stockholmsresan och hotellet de bodde på: ”Hotellet visade sig vara en ganska sumpig skuta där vid Slussen, det luktade olja överallt, rummen var små som kalvkättar och det sprang omkring en massa fnittriga högstadietjejer från Dalarna överallt. Men det var okej”⁴⁷ Att högstadietjejerna även är fnittriga gör att de känns ännu mer tjejiga, och de passar in i Nikolajevas schema som emotionella och milda.

Att flickor har en marginaliserad roll i pojkböcker syns också tydligt. Det är inte särskilt många flickor med i boken, och de som är med har ingen stor roll. Det är tre tjejer som har en större roll, men två av dem är inte med så mycket trots att de har en betydande roll för berättelsen. Den ena är tjejen jag nämnde ovan, du:et, som Svenne berättar sin historia för. De andra är två är Sonya och Kim. Sonya är gift med Nils Dackeman, som på något vis ska visa att han inte alls är rasist, eftersom att han är gift med en svart kvinna.

Sonya säger inte så mycket till Svenne under tiden han är i villan i Malmö. Inte förrän de tillsammans med Dackeman åker upp till Stockholm för att han ska vara med i en tv-debatt. När de, Sonya och Svenne, väntar på att få gå in och sätta sig i publiken märker Svenne hur nervös hon blir. Svenne försöker lugna henne, men när de sedan sitter i publiken frågar hon om hon får hålla honom i handen.⁴⁸ Sonya är här nervös enligt Andraes schema, vilket är ett oönskat karaktärsdrag och enligt Nikolajevas schema är hon mild och sårbar vilket är kvinnliga karaktärsdrag.

Senare i boken är det även Sonya som säger åt Svenne att han måste ta sig därifrån, att det är nu det börjar bli farligt. Även om han inte lyssnar på det, kanske för att han är så nyfiken på vad som kommer att hända, försöker hon ändå på något sätt rädda honom, som att hon känner på sig att något kommer gå snett, att hon är intuitiv enligt Nikolajevas schema. Men även att hon har en vilja att rädda honom, att vara omhändertagande. Det slutar även med att hon blir skjuten, trots att hon varit så försiktig.

Kim däremot möter han första gången rätt tidigt i boken, utanför en stor villa där hon sitter på trottoaren och är full. De pratar lite, och hon berättar bland annat om en krokodil, och när Svenne sen träffar på henne igen, och säger att de träffas men hon inte minns det, använder

⁴⁷ Ibid, s 18.

⁴⁸ Ibid, s 60.

han det som ”argument”, när hon tror att han bara försöker ragga på henne:

– Jag känner igen dig, sa jag till tjejen.

– Men för fan, skärp dig, grabben, sa hon och gjorde en grimas.

Först fattade jag inte, men så förstod jag att hon trodde att jag satt och snackade skit, ”har vi inte setts förut”, sånt skitsnack, äldsta ragningsrepliken i världen.

– Jo, det är sant, sa jag.

Precis då kom jag ihåg.

– Du har varit i Australien, eller hur? sa jag. [...] Du har sett en krokodil, eller hur? [...]

En liten ensam krokodil som du tyckte synd om, sa jag.⁴⁹

Så till en början har hon en obetydlig roll, men mot slutet, efter att Sonya blivit skjuten och allt går snett får hon en viktigare roll. Så när Svenne träffar henne efter detta, erbjuder hon honom att stanna hemma hos henne i några dagar. Hon har pojkvän, men det hindrar inte henne från att ligga med Svenne. ”Förlåt. Jag vill inte att du ska få fel bild av Kim. Hon var bra. Hon tog hand om mig och ställde inga frågor. Kanske var jag bra för henne också, kanske behövde hon mig just då. Jag vill så gärna tro det.”⁵⁰ Han skriver också att det var hon som hjälpte honom tillbaka till livet. Att hon först framställs som obehärskad och känslökall, när hon är med Svenne trots att hon har pojkvän, som enligt Nikolajevas och Andraes scheman är manliga/oönskade karaktärsdrag, gör att synen på Kim blir dålig. När Svenne sedan skriver att hon räddade hans liv och att hon var omhändertagande, vilket är kvinnliga/ideala karaktärsdrag, ska den bilden ändras.

Pojkarna – Jessica Schiefauer

Jessica Schiefauers roman *Pojkarna* vann Augustpriset 2011 och handlar om de tre kompisarna Kim, Bella och Momo. De får kränkande kommentarer från killarna men en dag får Bella hem ett paket med växtfrön, varav en av växterna är magisk och när de dricker av nektarn förvandlas de till pojkar på nätterna. Kim får inte nog av friheten och vill fortsätta vara pojke.

Som både Kåreland och Fokin är inne på, är *Pojkarna* en berättelse om såväl könsförvirring

⁴⁹ Ibid, s 159.

⁵⁰ Ibid, s 252.

som identitetsskapande. Det är främst jag-berättaren Kim som har svårast för sin kommande kvinnliga identitet och mest uppskattar sin nya, manliga identitet. Detta gör sig tydligt dels när hon beskriver en återkommande dröm.

Min kropp satt på mig som något främmande, en gummidräkt som klubbade och kliade, men hur jag än rev och skrapade med naglarna satt den där den satt. Om nätterna kunde jag drömma att min kropp föll av mig. Det var så enkelt, plötsligt hittade jag en dragkedja i huden. Den satt längs med innanlåret, ibland över magen, utmed ryggen eller mellan benen. Jag öppnade den, kunde känna luften sila in mot min riktiga hud därunder, som ett vakuum när det släpper [...].⁵¹

Här märker man att hon inte trivs i sin kropp, då hon beskriver den som främmande. Också att hon har en återkommande dröm där hon lyckas ta sig ur sin kvinnokropp. Men det märks också senare i boken när Bella inser att blomman som gör de till pojkar, inte längre mår bra av att de tar nektarn ifrån den. Kim får sin mens och springer till Bellas växthus för att få mer nektar. ”Förlåt mig, förlåt mig detta men jag kan inte leva annars”⁵² säger hon till växten innan hon sticker hål på en nektarsäck. När hon fått i sig det sticker hon hål på en till, och en till, tills hon kände den bekanta stöten i kroppen. ”Jag behövde inte spegla mig i glasväggen, jag kände det i varje cell. Min hand letade sig in mellan benen, kände ivrigt innanför byxtyget. Där fanns en pung och en kuk. Ingen skåra, inget hål att blöda igenom.”⁵³ Att hon gör detta för att förhindra den kvinnliga utvecklingen är tydligt. Vilket också visar på den könsförvirring Kåreland skriver om.⁵⁴

Kim beskriver hur deras vardag ser ut, med killarna i skolan som gör obehagliga närmanden på dem. Hur de sprätter upp sina underarmar som ståkukar mot dem och hur de andra öser porrfilmrepliker över flickorna. Hon beskriver hur det bara finns ett sätt att bemöta dem: ”hålla munnen stängd, hålla ryggen rak, hålla masken intakt fastän alla de där orden och gesterna bet sig fast under skinnet varje gång. Vi klarade det för det mesta.”⁵⁵ Men det finns också de gånger de inte klarar av att vara tysta, då de istället väste att de skulle lämna dem i

⁵¹ Schiefauer, Jessica, *Pojkarna*, Bonnier Carlsen, Stockholm, 2011 s 19.

⁵² Ibid, s 140.

⁵³ Ibid, s 140.

⁵⁴ Kåreland, 2017, s 211.

⁵⁵ Schiefauer, 2011, s 22.

fred, spottade pojkarna i ansiktet och försökte ta sig ur deras grepp. Dock förgäves, det var killarna som bestämde när leken var slut.⁵⁶ Enligt Nikolajevas schema är flickorna här till en början lydiga, då de bara biter ihop och tar sig igenom det de får stå ut med och likväl passiva. Medan de efterhand får manliga egenskaper när de ryter ifrån och då istället blir aktiva och våldsamma. Enligt Andraes schema däremot går de från att vara anspråkslösa och underkastade till att istället vara överlägsna och obehärskade, där de första är ideala karaktärsdrag och de två senare är oönskade.

Vid ett tillfälle ger de sig på Bella efter en idrottslektion, de omringade henne och började dra av henne kläderna. När Kim ser detta, rusar hon dit och skriker att de är kuksugare, horungar och inte har någon rätt att göra så. Men leken var över, pojkarna brydde sig inte om henne, och inte om Bella heller.⁵⁷ Även här bryter Kim mot de typiska kvinnliga dragen. Istället för att vara lydig och passiv i Nikolajevas schema är hon aktiv och aggressiv. Enligt Andraes schema är hon obehärskad men ändå kamratlig, som kommer för att rädda Bella ur situationen.

”Vi mötte pojkar. Våra blickar mötte deras en bråkdels sekund och sedan såg de liksom förbi, vid sidan av våra ögon. Det var underligt. Inga hala glidande blickar, inget begär, inga flinande munnar, ingenting som smet in under huden och bet sig fast. Bara en glasartad, fjärrskådande blick som varken såg eller såg bort.”⁵⁸

Detta är första gången de förvandlas till pojkar, när de går ner på stan och möter andra killgäng, precis som deras. Det är då det blir tydligt för dem hur stor skillnad det är på att vara tjej och kille. Sådär är det även när de träffar Tony för första gången. Första gången de träffar Tony och hans gäng, ser Tony Kim i sin pojkkropp och behandlar henne därefter. Han kommer fram, erbjuder en cigg och sätter ihop grupperna och sitter och pratar.⁵⁹ När Kim sedan träffar honom i sin flickkropp frågar hon om han har en tändare. Han vill inte låna ut den och gör inget för att dölja det. ”Det fanns inget av igenkänning i hans blick. Han såg inget bekant i mitt ansikte, hörde inget bekant i min röst. [...] I Tonys ögon var min flickkropp något vämjeligt, ett stycke härsket kött som inte ens dög att kasta till korparna i träden.”⁶⁰

⁵⁶ Ibid, s 24.

⁵⁷ Ibid, s 45.

⁵⁸ Ibid, s 53–54.

⁵⁹ Ibid, s 67–69.

⁶⁰ Ibid, s 100.

”Han höll fast min blick för att hans äckel säkert skulle hinna rinna in i mig, så att jag aldrig skulle glömma hur oduglig och meningslös jag var för honom.”⁶¹ Här blir det tydligt hur olika blickarna på flickor och pojkar är. Att flickorna får stå ut med trånande blickar och elaka kommentarer. Att hon går fram till honom över huvud taget i sin flickkropp gör henne sårbar, på något plan är hon medveten om att han inte kommer känna igen henne. Hon får en impuls och går fram, vilket enligt Andraes schema är ett oönskat karaktärsdrag.

Bella och Momo får man inte jättemycket insyn i, i början av boken beskrivs deras utseende av en vuxen Kim som tittar tillbaka på hur det var när de var fjorton. Bella beskrivs som ”flickan som gick inåt med tårna, som hade nära till stamning och rodnad och tunghäfta i skolan.”⁶² Hon beskrivs enligt Nikolajevas och Andraes scheman som osäker och nervös. Momo beskrivs med mörkbrunt och svallande hår, rak rygg och nyfiken blick. Ett energiknippe. ”Momo kunde konsten att iaktta och notera. [...] Alltid hade hon något projekt igång.”⁶³ Exempelvis när de bestämmer att de ska ha maskerad och hon sitter med dräkterna i en vecka utan att Kim och Bella ser till henne.⁶⁴ Enligt Nikolajevas och Andraes schema är hon aktiv, har kämparvilja, är duktig och handlingskraftig.

Mördarens apa – Jakob Wegelius

Jakob Wegelius roman *Mördarens apa* vann Augustpriset 2014 och handlar om gorillan Sally Jones, maskinist på lastskutan Hudson Queen. Hennes vän, sjömannen Chiefen blir oskyldigt dömd för mordet på Alphonso Morro, och det blir en svår kamp. Hon försöker bevisa att Chiefen är oskyldig samtidigt som hon själv försöker överleva. Försöken att rentvå Chiefen tar henne ända till Indien. Boken inleds med porträtt av personerna som är med i boken. Här får man en tydlig inblick i hur många kvinnor som är med i berättelsen, 5 av 18. En av dessa är Ana Molina, som jag återkommer till senare.

Sally Jones är som sagt maskinist på Hudson Queen, vilket i sig inte är ett speciellt kvinnligt yrke. Men å andra sidan är inte Sally Jones en vanlig kvinna heller, eftersom att hon är en apa. Det är Sally Jones som är jag-berättare och skriver ner sin historia på sin nya skrivmaskin,

⁶¹ Ibid, s 101.

⁶² Ibid, s 13.

⁶³ Ibid, s 16–17.

⁶⁴ Ibid, s 46.

hon skriver för att berätta sanningen om mordet på Alphonso Morro och för att bli av med sina mardrömmar.⁶⁵ I början av berättelsen berättar hon om sig själv, hon markerar att hon inte är en människa utan en apa av arten *Gorilla gorilla graueri*, en människoapa.⁶⁶ Efter att Chiefen hamnat i fängelse beskriver hon känslan inom sig som ett kaos, att farorna lurar överallt. Hennes beskrivning av sig själv är väldigt objektiv, men känslan inom henne kan enligt Andraes schema ses som obalanserad vilket är ett önskat karaktärsdrag.

I ett brev från Chiefen i fängelset skriver han "[...] Hon är en mycket god och fin person [...] Och ge henne ett bra arbete. Hon klarar det mesta."⁶⁷ Vilket på ett bra sätt förklarar hur Sally Jones är som person, att hon lär sig fort och är intresserad av att lära sig. Att hon, trots att hon inte kan prata, är en god vän. Enligt Nikolajevas och Andraes scheman är hon då omtänksam, duktig och kamratlig.

Ana Molina har en viktig roll då hon räddar berättarjaget, Sally Jones. Första gången de möts är efter att Sally Jones gömt sig från de som ville henne illa efter att Alphonso Morro trillat i havet och Polisen tagit Chiefen. Sally Jones gömmer sig på en vind, men hör en kväll hur någon sjunger och smyger fram från sitt gömställe. Vad hon såg var en kvinna som arbetade med något i knät och sjöng under tiden.⁶⁸ Första gången Ana ser Sally Jones tittar hon på henne med stora ögon och blekt ansikte.⁶⁹ Då märker även Sally Jones att hon blivit upptäckt och springer tillbaka sitt gömställe, där hon är säker. Så småningom vågar hon sig tillbaka och ser då att Ana har hängt ut en påse mat. Sådär fortsätter det ett par dagar innan Ana säger att om hon vill höra någon sång just den dagen får hon komma in.⁷⁰ "Hon hette Ana Molina. [...] Hennes min var lugn, men jag såg att hon höll ena handen nära ett dörrhandtag."⁷¹ Ana låter Sally Jones bo hos henne för att hon inser att det är Sally Jones enda räddning. Till en början är Ana rädd för Sally Jones precis som alla andra, men när hon släppt inne henne, och inser att hon inte är farlig, har inte hjärta att köra ut henne och de blir vänner. Enligt Nikolajevas och

⁶⁵ Wegelius, Jakob, *Mördarens apa*, 1. uppl., Bonnier Carlsen, Stockholm, 2014 s 33.

⁶⁶ *Ibid*, s 37.

⁶⁷ *Ibid*, s 116.

⁶⁸ *Ibid*, s 81.

⁶⁹ *Ibid*, s 82.

⁷⁰ *Ibid*, s. 87–88

⁷¹ *Ibid*, s 89.

Andraes scheman är Ana alltså omtänksam/omsorgsfull, oförnuftig och lugn. Hon har alltså båda manliga och kvinnliga karaktärsdrag samt både önskade och ideala.

Ana är ihop med en man som kommer till henne ungefär en gång i veckan, alltid sent på kvällen och alltid ganska berusad. Efter varje sådant tillfälle märker Sally Jones och även Senior Fidardo, en man som bor i samma hus som Ana och är instrumentmakare, att hon har nya blåmärken. Vid ett tillfälle är det bara Sally Jones som är hemma när han kommer, hon upptäcker för sent att hon inte låst dörren, och han kommer in. Som tur är, är det mörkt och dunkelt i lägenhet, så han märker först inte att det inte är Ana som sitter där. När Sally Jones sedan gör ljud ifrån sig blir han livrädd och springer därifrån. Han vägrar att berätta för folk vad som hänt, men när han en dag stöter på Senior Fidardo berättar han att Ana förvandlats till varulv. Så nu blev det Sally Jones tur att rädda Ana, trots att det gjorde henne kärlekssjuk.⁷² Sally Jones är här i enlighet med Nikolajevas och Andraes scheman omsorgsfull och pålitlig. Medan Ana är sårbar och känslomässig.

Ana sjunger som sagt, vilket Senior Fidardo vill att hon ska göra offentligt så att alla får höra. När hennes pojkvän till slut försvunnit ut ur bilden bestämmer hon sig för att göra det, vilket går bra och hon får förfrågan om att sjunga på de stora teatrarna.⁷³ Detta gör henne dock väldigt nervös och osäker, vilket i sin tur gör att hon funderar på att strunta i att göra det. Vilket enligt Andraes schema är ett önskat karaktärsdrag att vara nervös, men att hon gör det räddar i slutändan Sally Jones från Indien och Maharadjan av Bhapur.

Sally Jones hamnar i Indien efter att hon bestämt sig för att åka dit och leta efter Morro. Men blir på vägen dit lurad och har därför blivit en present åt Maharadjan. Egentligen skulle Maharadjan få en kamel med tre pucklar, men efter en omskakande båtresa fanns bara två pucklar kvar. ”Men då fanns du där istället! En schackspelande apa! Det var nästan för bra för att vara sant. Du kommer bli en perfekt present till maharadjan av Baphur!”⁷⁴ Sally Jones kan här ses som sårbar och uppseendeväckande enligt Nikolajevas och Andraes scheman. Men i situationen när hon upptäcker att hon blir lurad är hon istället snarare trotsig, obehärskad och oresonlig enligt Andraes schema där de alla är önskat karaktärsdrag, och enligt Nikolajevas schema är hon våldsam och aggressiv, där båda är manliga karaktärsdrag. Men att hon åker

⁷² Ibid, s 146.

⁷³ Ibid, s 200.

⁷⁴ Ibid, s 295.

dit för att hitta Morro så att Chieffen kan bli frisläppt från fängelset är snarare kamratligt, och visar att hon har kämparvilja och fördragsamhet enligt Andraes schema, där de alla är ideala karaktärsdrag. Samt omtänksam och aktiv enligt Nikolajevas schema, där omtänksamheten är ett kvinnligt karaktärsdrag och det aktiva ett manligt.

Tio över ett – Ann-Helén Laestadius

Ann-Helén Laestadius roman *Tio över ett* vann Augustpriset 2016 och handlar om Maja. Maja är rädd för att Kiruna ska rasa när sprängningarna sker under jord, samtidigt vill hon inte flytta från sitt hem när Kiruna ska flyttas. Hon oroar sig för att hennes bästa vän Julia måste flytta till Luleå med sin mamma och hennes nya kille, och hur hon ska få Albin att bli kär i henne innan han blir kär i en handbollstjej. Men trots detta skrämmer ingenting henne lika mycket som gruvan.

Jag-berättaren, Majas, värld kretsar kring Albin och sprängningarna i gruvan. ”Är det inte döden så är det Albin”⁷⁵ muttrar Julia vid ett tillfälle. Innan Albin börjar i samma bokklubb försöker hon få en bild på honom på bussen, hon har kollat på deras hockeymatcher trots att Julia inte tränat konståkning precis innan, hon har lärt sig Albins schema utantill och efter att de börjar i samma bokklubb planerar hon hur de ska stöta ihop med varandra på rasterna och vad hon ska säga när de möts. Men trots att mycket kretsar kring honom och att de sen blir ihop, är det gruvan och ångesten kring den som är det största. Mycket kring Majas värld handlar om Albin, vilket gör att hon enligt Nikolajevas schema är beroende, beroende av vad han tycker och vad han gör. Men samtidigt vågar hon inte genom i princip hela boken göra någonting åt sina känslor vilket även enligt Nikolajevas schema är passivt, både att vara beroende och passiv är kvinnliga karaktärsdrag. Men däremot analyserar hon väldigt mycket vilket är ett manligt karaktärsdrag. Samt att hon är så rädd för gruvan kan enligt Andraes schema ses som oresonligt. Det är också ett tydligt feminint handlingsförlopp i romanen då Maja går från begär till uppfyllelse när hon äntligen blir ihop med Albin.

Maja, beskriver sitt utseende som vanligt och intetsägande.

⁷⁵ Laestadius, Ann-Helén, *Tio över ett*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 2016 s 43.

Jag förstår att Albin inte ser mig. Jag är så vanlig och intetsägande att jag nästan inte ser mig själv där i spegeln. Ganska mörkt, tjockt hår som precis passerat axlarna och en rakt avklippt lugg. Det kanske är den som får mig att se så barnlig ut. Jag drar luggen åt sidan och bestämmer mig för att spara ut den. [...] Men när jag ler kisar jag och det skulle kunna klassas som gulligt.⁷⁶

Att hon tänker att hon förstår att Albin inte ser henne, för att hon ser så intetsägande ut, är inte så konstigt. Det är vanligt att tvivla på sitt utseende som tonårstjej. Majas mormor, Viveka, har alltid kallat Maja för sin Piraya. Som något slags tecken på hur stark hon är, och måste vara. När de senare är på ett lekland efter det första besöket på BUP tänker Maja:

Mormor har svarta byxor och nylonstrumpor under. En tunn grön blus och kofta. När de åker ner fladdrar hennes page. Denna perfekta, stenhårda kvinna som aldrig rubbas. Nu har hon väl insett att jag fått mer av pappas gener. Kurts gener. De lite svagare. Pirayan var en förklädd guldfisk. Önskar att jag hade lika kort närminne som en guldfisk och kunde glömma hur en panikattack känns.⁷⁷

Citatet ovan visar på hur Majas mormor Viveka är, stark och handlingskraftig enligt Nikolajevas och Andraes scheman. Det visar också att Viveka vill att Maja ska vara likadan, att Maja ska bli som henne, men istället har hon fått de svagare generna, som ger psykiska besvär. Enligt Nikolajevas schema är Maja emotionell och mild, snarare än hård som Viveka vill att hon ska vara.

Maja är väldigt okamratlig genom i stort sett hela romanen. Det märks extra tydligt efter att hon försökt åka ned i gruvan med sin pappa och sedan går hem till Julia och ser att hon måste ha gråtit och känner att hon måste berätta för Julia hur hon känner.

”Jag kommer ju längta ihjäl mig efter dig”, säger jag tyst.

”Men du kommer att ha Albin.”

”Inte! Och vad spelar det för roll? Jag vill ha dig. Kvar. Här!”

”Det har jag inte märkt.”

”Va?”

⁷⁶ Ibid, s 36.

⁷⁷ Ibid, s 148.

”Men du bara snackar på om ditt hela tiden. Är det inte Albin så är det panikattacker.”⁷⁸

Enligt Andraes schema är det ett önskat karaktärsdrag att vara okamratlig, likväl som det är att vara egoistisk, vilket Maja också varit när hon inte visat tillräckligt stöd för Julia som tvingas flytta till Luleå. Men i slutet av boken när de har ett evenemang i bokaffären och Majas film visas, är filmen dedikerad till Julia. Vilket visar att hon visst bryr sig, att det inte bara är rädslan över att Kiruna ska rasa som påverkar henne. Hon står även upp mot sin mormor som klagat på Stina, läraren som genom romanen sett till att de skriver hur de känner kring flytten av Kiruna, om att hon påverkat sina elever. Hon är skyddande gentemot Stina och hård gentemot sin mormor. Båda är manliga egenskaper enligt Nikolajevas schema.

Diskussion

Som Öhrn skriver i artikeln ”Jäntor, systrar och några skeva pojkar om flickan i den svenska pojkboken”, är flickornas roll undanskymd, eller att de har liknande egenskaper som pojkarna. Detta märks tydligt i *Svenne* och *Mördarens apa*, som både är skrivna av manliga författare. Flickorna i *Svenne*, främst Kim, har en väldigt öppen sexualitet, vilket kanske är vanligare för pojkar. Hon är också rätt hänsynslös gentemot sin pojkväns känslor, i och med att hon är otrogen mot honom med *Svenne*. Men i övrigt har flickorna en undanskymd roll i berättelsen. I *Mördarens apa*, är det Sally Jones som främst stämmer in på det då hon har många manliga egenskaper. Till exempel att hon jobbar som maskinist på en båt, att hon är väldigt härdig. Men samtidigt har hon också kvinnliga egenskaper som väger upp de manliga. Men här är flickornas roll inte lika undanskymda trots att det inte är många flickor med i romanen. Vilket kan bero på att det är crossvokalisering. I böckerna skrivna av manliga författare är det kvinnor som räddar huvudpersonen och i böckerna skrivna av kvinnliga författare är det män som räddar huvudpersonen. Vilket även stämmer för *Mördarens apa*, trots crossvokaliseringen.

Öhrn menar även att flickan förekommer i fyra olika skepnader i pojkboken, vilket jag inte riktigt tycker passar på *Svenne*, då tjejerna som förkommer är sådana han på något sätt har känslor för, de är varken enbart en kompis eller en syster. De förekommer inte heller som den

⁷⁸ Ibid, s 180.

tillbedda. I *Mördarens apa* är det inte så många flickor med, men de som förekommer, förekommer främst som kompis.

Nikolajeva skriver att manliga protagonister främst förekommer i handlingsorienterade genrer så som hjältesaga, äventyr, deckare krigsroman osv, medan kvinnliga protagonister istället förekommer i person- och relationsorienterade genrer så som familjeroman eller kärleksroman. Vilket delvis stämmer överens med böckerna jag undersöker. Det som inte stämmer är att *Mördarens apa*, som är en handlingsorienterad roman har en kvinnlig protagonist, vilket beror på att det är crossvokalisering. Men det stämmer överens att de två manliga författarna har skrivit handlingsorienterade böcker, medan de två kvinnliga författarna har skrivit person- och relationsorienterade böcker.

Kim i *Svenne* har i början manliga och oönskade karaktärsdrag när hon är otrogen mot sin pojkvän med Svenne, enligt Nikolajevas och Andraes scheman är hon då obehärskad och känslökall, de båda är manliga karaktärsdrag. Senare när hon tar hand om Svenne är hon omhändertagande vilket är ett kvinnligt karaktärsdrag. Det är som Nikolajeva skriver i *Barnbokens byggklossar* att om det bara är några få av karaktärsdragen som bryts återgår de snart till beteendenormen. Vilket även Andrae menar med den ”nya kvinnan”, att hon är lockande farlig och sexuell men i slutet underställer hon sig ändå mannen.

Kim i *Pojkarna*, gör dock en förändring tvärtemot den Kim gör i *Svenne*. I *Pojkarna* går Kim från att ha kvinnliga karaktärsdrag så som lydig och passiv till att ha manliga karaktärsdrag så som aktiv och våldsam. När Kim i *Svenne* går från ”man” till ”kvinna” går Kim i *Pojkarna* från ”kvinna” till ”man” om man ser på karaktärsdragen. Hon går också från att ha ideala karaktärsdrag, anspråkslös och underkastad till överlägsen och obehärskad. Men trots att Kim i *Pojkarna* har mer manliga karaktärsdrag har hon också kvinnliga karaktärsdrag, hon är trots alla arga känslor kamratlig.

Sally Jones är en intressant karaktär då hon för det första är en apa med relativt många mänskliga egenskaper, hon kan dock inte prata men lyckas för det mesta göra sig förstådd ändå. Hon har ett manligt yrke, maskinist på en båt, vilket man kanske tänker sig sätter tonen för hur Sally Jones är. Det är även intressant att det är crossvokalisering i boken, att det är en manlig författare med en kvinnlig protagonist. Men trots det har hon mest kvinnliga karaktärsdrag, hon är omtänksam, duktig och kamratlig. Vid några tillfällen kommer mer

manliga karaktärsdrag fram, som kanske även har att göra med att hon faktiskt är en apa och inte en människa. Det är på båten när hon blivit lurad av Geoff och Mr. Wilkins. Där hon först beskrivs enligt de två scheman som uppseendeväckande och sårbar, när hon sedan blir instängd blir hon aggressiv och obehärskad innan hon återigen tar sitt förnuft till fånga och blir kamratlig igen. Men vem, människa eller apa, man eller kvinna hade inte blivit arg av att bli lurad och instängd i en hytt, så hennes beteende är egentligen inte speciellt konstigt.

Även Maja i *Tio över ett*, som trots ett instabilt inre och därav är väldigt emotionell, vilket är ett kvinnligt karaktärsdrag, har manliga och oönskade karaktärsdrag. Gentemot Albin är hon beroende och passiv, båda manliga och oönskade karaktärsdrag, mot Julia är hon mer nyanserad och visar på både ideala och oönskade och manliga och kvinnliga karaktärsdrag. Samtidigt som hon är emotionell och mild mot Julia, är hon även okamratlig och egoistisk. Hennes inre liv tar för mycket plats och det gör att hon blir upptagen av sig själv. Att man får en inblick i hennes inre liv visar att det är en kvinnlig författare som skrivit boken, det är nämligen bara i *Tio över ett* och *Pojkarna* som man får ta del av hur flickorna känner på insidan. Men som Nikolajeva skriver så är det vanligt med inre fokalisering i feminint skrivande. Det kan också vara så att man får större inblick i deras inre liv då det är de som är jag-berättare i böckerna. I *Svenne* får vi bara Svennes syn på de olika flickorna och situationerna, men ingenting om hur de känner, men då är det också han som berättar historien. Men i *Mördarens apa* är det Sally Jones som berättar men trots det får man inte lika stor insikt i hur hon känner, och om det beror på att det är en manlig författare eller för att hon är en apa, är svårt att veta.

Att använda dessa två scheman som utgångspunkt kan vara problematiskt då man fortsätter stoppa in kvinnor och män i olika fack, att de ska ha olika egenskaper. Istället för att bryta detta och se att män likväl kan ha kvinnliga egenskaper och kvinnor kan ha manliga egenskaper. Alla de karaktärer jag analyserat har haft både manliga och kvinnliga karaktärsdrag, likväl som de haft både ideala och oönskade karaktärsdrag. Men det betyder inte att det är något fel på dem i sin flickroll. De är lika mycket flickor trots att de ibland är aktiva eller beskyddande, och de är lika goda flickor även om de ibland är sura och obehärskade. Eftersom att alla kvinnliga karaktärer i min undersökning har både manliga och kvinnliga karaktärsdrag, gör att det inte riktigt går att utgå från dessa scheman. Framst inte Nikolajevas schema då det sorterar upp i manligt och kvinnligt. Då är det kanske mer rimligt att utgå från Andraes schema över ideala och oönskade karaktärsdrag, då båda sidorna handlar

om den kvinnliga protagonisten. Men det betyder ändå inte att de är dåliga flickor för att de har oönskade karaktärsdrag. Det finns bara olika sätt att vara flicka.

Det är även intressant med Augustpriset och att både Jakob Wegelius och Jessica Schiefauer vunnit två gånger de senaste tio åren. Men även att det är flest kvinnor som vunnit priset de senaste tio åren. Vinnaren väljs ju ut genom att det är den boken som fått flest röster av de 63 elektorerna. Att det är flest kvinnliga författare som vunnit betyder det att det är flest kvinnor som skriver barn- och ungdomslitteratur, eller att de helt enkelt är bättre än de manliga författarna? Och att Wegelius och Schiefauer vunnit två gånger betyder det att de andra böckerna som var nominerade de åren inte höll måttet, eller för att Wegelius och Schiefauers romaner är utomordentligt bra? Eller skrivs det helt enkelt inte så mycket svenska böcker i just barn- och ungdomsromanen?

Referenslista

Andræ, Marika, *Rött eller grönt?: flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944*, B. Wahlström, Diss. Uppsala : Univ., 2001, Stockholm, 2001

<http://www.augustpriset.se/om-augustpriset/om-augustpriset>

Boglund, Ann & Nordenstam, Anna, *Från fabler till manga. 2, Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på ungdomslitteratur*, Första upplagan, Gleerups utbildning, Malmö, 2016

Fokin, Rebecka, "En människa är det" [Elektronisk resurs]: flickskap i Jessica Schiefauers Pojkarna', *Barnboken (Online)*., 2015(38), 2015 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v38i0.199>

Hirdman, Yvonne. Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning. I *Litteratursociologi: texter om litteratur och samhälle*, Johan Svedjedal (red.), 455–474. 2., [förändrade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012

Kåreland, Lena. Våld, kriminalitet och ifrågasatt flickskap i svensk ungdomslitteratur. I *Samtida svensk ungdomslitteratur: analyser*, Åsa Warnqvist (red.), 199–215. Studentlitteratur, Lund, 2017

Laestadius, Ann-Helén, *Tio över ett*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 2016

Nikolajeva, Maria, 'Auktoritära män och otillförlitliga kvinnor: genus och berättande', *Berättaren: en gäckande röst i texten.*, S. 179–205, 2003 B

Nikolajeva, Maria, 'Crossvokalisering och subjektivitet: den performativa rösten i litteraturen', *Tidskrift för litteraturvetenskap (1988)*., 2003(32):1/2, s. 53–77, 2003 A

Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, 2., [rev. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2004

Nilson, Maria, *Från Gossip Girl till Harry Potter: genusperspektiv på ungdomslitteratur*, BTJ förlag, Lund, 2010

Nilson, Maria, ”Att flicka sig: hur flickor gör genus i chick lit och teen noir”, *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen.*, S. 191–207, 2013

Nilsson, Per, *Svenne: en (o)möjlig berättelse*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 2006

Schiefauer, Jessica, *Pojkarna*, Bonnier Carlsen, Stockholm, 2011

Theander, Birgitta, *Älskad och förnekad: flickboken i Sverige 1945–65*, Makadam, Diss. Lund: Lunds universitet, 2006, Göteborg, 2006

Wegelius, Jakob, *Mördarens apa*, 1. uppl., Bonnier Carlsen, Stockholm, 2014

Öhrn, Magnus, ”Medelklassens buspojkar: en maskulinitetsstudie i Erik Pallins 'Pojkarna på Klasro'”, *Barnboken.*, 2011(34):1, s. 127–139, 2011 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v34i1.25>

Öhrn, Magnus, ”Jäntor, systrar och några skeva pojkar: om flickan i den svenska pojkboken”, *Flicktion: perspektiv på flickan i fiktionen.*, S. 42–64, 2013

Österlund, Maria, *Förklädda flickor: könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*, Åbo Akademi, Diss. Åbo: Åbo akademi, 2006, Åbo, 2005
<http://bibbild.abo.fi/ediss/2005/OsterlundMaria.pdf>

Mathilda Bosnjak

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se